

SANTIAGO BIDEKO EUSKAL KANTAK

(Aurten, Jakobear urtea dala-ta, bide, oitura, kantu eta idatzietan Euskalerrian zear ospakizun orrek euki zuan eragiñaren oroitzaz, gure lendakari eta langille asper-gabeko izan zan Lino Akesolo gogoratu eta berak idatzitako lan au agertu nai dogu, berari zor diogun esker eta omenez).

Joan dan urtea (1989koa) berarizko urte andia izan da Konpostelako uria-
rentzat. Antxiñetako urteetan lez, munduko bazter guztietatik elduta, Joan
Paulo buru ebala sekulako gazteria, 500.000 gazte inguru batu ei ziran an Aita
Santuak an egin zituen egunetan.

Antziña baten Santiagora bideak betean joan oi ziran erromesen oiñen eta
kantuen otsa barrero entzun zan orduan. Oraingo Euskalerriko gazte askok be
egin eben bide ori eta euren artean euskal-kantarik entzun zala badakigu. Ga-
nera, Montxo; edo Pozmendi izeneko lekuan Aita Santuak ospatu eban Meza-
ko otoitzetan, euskereak be izan eban bere lekutxoia erri-otoitzean beste iz-
kuntza askoren artean.

Egoki zan euskaldunak euren burua euskaldun agertzea Santiago inguru
eta arako bideetan. Santiago-bideak, arlo luze baten, gure errian zear urratuta
dagoz. Emendik zear joian biderik ospetsuena, frantsez-bidea eritxona, eta bi-
de nausi orrez ganera beste Konpostelarako bide askok zearkatzen eben Eus-
kalerrria.

Bide nausi orrek, Naparroan sartu eta Orregatik, Iruñetik, Garestik, Logro-
ñotik Burgos aldera erioiazan erromesak. Jaka aldetik eta Dantxarinetatik eto-
zan beste batzuk eta oneik be Ñaparroan sartu eta Gares-era jotzen eben,
emen bide nausitik etozanakaz bat egin eta aurrera alkarregaz jarraitzeko.

Irundik sartzen ziran beste asko eta batzuk Gipuzkoan zear San Adriandik
Arabako bidea artuta, Burgosen alkatzen ziran eta beste bide nausiko erro-
mesekin; baiña beste batzuk Bizkai aldera egin eta Urkiolatik aurrera besteen
bidera jotzen eben.

Baziran Inghlaterra aldetik eta itxasoz etozenak be. Eurotariko askok. Bizkai-
ko portuetan ontziak itxi eta Bizkaiti zear joiazan, Orduñatik, edo Mena-ibarretik
gora igonik, Santiagorako bide nausian sartzeko. Burgos edo Palentzia iné
gurutetan. Benetan Santiago bideen sare artean egoan gure erria.

Amargarren mende inguruan asita, ia milla urterik ona, gizaldiz gizaldi, Eus-
kalerriak Santiagotarrak etxeko egiñik ezagutu zituen, eta Santiago bidekoen

oin-otsik eta kantarik entzun izan zan emen. Olako erromesen euskal-kanturik entzun ete zan iñoz? Itaun oni erantzun gura leuskio nire artikulu onek.

SANTIAGO-BIDEA EUSKAL-LITERATURAN

Lenengo ta bein, esan daigun Santiago-bideen aitamenik badala euskal-literaturatxoan. Ez da gauza utsa Etxahun Topet entsutetsuaren bertsoetakoa. Zoritxarrak bein eta barriro jotako gizon orri leku askotan ibilli bearra jazo jakon bere bizian. Ez Santiago bakarrik, Erroma ta Loreto be, erromez joanda, ikusiak zituen.

Etxehunen bertsoetan bi edo iru bider badator Galiziako Santiagoren, bere bertsoetako Saint Jaka edo Jundane Jakaren izena. Berak bein autortu ebanez, zoritxar gogorrenetakoa eldu jakon berari, edo presondegin il, edo amui-nan (eskean) bizi bearrekoa. Blzi bearrak eroanda España aldeetan urte bi egin zituen. Bere anaiarentzat diarduala, onela diño bere bertso baten:

Bi urte ditut Españan pelegri gisa,
hireganik deuseren ezin ukhenez biziaren billa.

Bereak ei zituen ondasunak ukatu edo emon ez egiten eutsazalako, artu bear izan dau bide ori, zelan edo alan bizi bear eta. Eta Etxahunen erromes edo eskeko ibilte ori ez da eskale arloteen antzean bizitzea. Entzun daiogun beste bertso baten erruki gitxi erakutsi eutsoen bere erriko abadeentzat esaten:

Izan nuzu Loretan, Jakan eta Erroman;
Praube hura izan da zazpi erresumetzan;
egun oroz meza entzun bi milla elizetan;.
Barkoxen bezala apezek ez tratatu izan.

Etxehun onen testigantza, lekukotasuna. Santiago erromez ibili zalakoa euskaldun baten testigantza argia dogu.

Etxahun zuberotarra da, eta zuberotarren artean ainbeste landua izan dan antzerti edo pastoral baten daukagu beste testigantza bat; ain zuzen, Santiago edo Jaundone Jakoberen izeneko pastoral baten, oindiño argitaratu barlk daukagun arren. Pastoral orretan Apostoluaren ara-ona guztiak aurkeztu ondoren, berak egiñiko mirarien artean, Errioxako Santo Domingon Santiagora joian erromes baten alde egiñiko mirari daukagu: erromes ori, zidarrezko ontzi bat ostu ebala-ta neska batek guzurrez salatu eta urkatu ebenekoa.

Ona zalengo maltzurkerira jo eban neska orrek Santo Domingon bere gura-soakaz joian erromesa lapurtzat salatzeko:

Zilhar gandola behar deret
sakolan ixilik ezarri,
baj eta uhuñetako
gero atzaman arazi.

Antxiñako Josek Ejiton bere anaiari maitasunez eta gogo onez egiña asmau eban neska orrek, baiña gorrotoz eta asmo txarrez. Onela joan jakon ostatuko jabeari, erromesaren aurka salakuntza egiten:

Ai, Aita, zilhar gandola
estuzu heben ageri;
pelegri fripu haiek
ahal dukezie ebatsi.

Erromes gixajo errubakoa urkamendian eskegi eben. Baiña aren gurasoak, biotzeko miñaren miñari eutsita, Santiagorako osterea eginda etxerakoan Santo Domingora eldura diranean, ara non aurkitzen daben urkamendian euren seme iltzekoa, oindiño bizirik. Santiagoren miraria! Mirari ori eta epailleak salatzaille guzurtiari gero emoniko eriotz zigorra jaso eta gogoratu ditu euskerazko pastoral onek.

Gure euskal-literaturako beste testigantza bat joan dan gizaldiko Joannategi euskal-idazle ugariena da. Abade izan eta azkenez fraide beneditar egiñik. Lazkaon biziko zanak, 1876an, argitaratu eban "Zenbeit sainduenbizitzea", liburuan Santiagoko egunean onela diño:

"Ara (Santiagora) ziran joiaten multzoka, osteka, gure arbasoak eta gure aitak beren buruen, gorputz eta arima, Jondoni Jakoberen arartekotasun botheretsuaren gerizan ezartzen".

Iparraldeko euskaldunen Santiagorako joera beroa Haristoy eta Daranantz, gure antzinalaeren aztertzaillak biak, naikoa argi jarri eta autortu dabe, eta oneik gure arira egokiago datorrena geitu deuskue: bai gaskoinak eta bai euskaldunak, bakotxak bere izkuntzan, Santiago biderako kantak be ba eukezala. Baiña ez ei jaku bat be eldu gure egunotara arte. Baiña egunen baten aurkitu leitekezalako ustea ez eben galdu.

SANTIAGO-KO EUSKAL-KANTA BATZUK

Zorionez, Daranatzek eta izan eben ustea ez zan izan ustela. Daranatzek bere Curiosités du Pays Basquen Santiagoko bideko frantsez kanta batzuk, 18garren mendean argitaratuak jaso eta emon euskuzan; euskerazkorik aurkitzea ez eban lortu. Baiña geroago euskerazko batzuk be agertu izan dira. Aingeru Irigarai izan gendun olako batzuen kopiaren jabe. Eta Haritschelhar jaunak kantu orrean iturria aurkitzeko zoriona izan eban eta Baionako Musée Basque-ren aldizkarian euren kopia argitaratu euskun, orain dala amabost bat urte. An ikusi gendun, orraitio, kanturik luzeena, benetako erromes-kanta ez zala guztiz ez-ezaguna, Azkue zanak bere euskal-kantutegian emon euskula zati bat, bere doiñu ta guzti.

Haritschelhar Jaunak ezaguerazo euskun kanturik luzeena eta zaarrena benetako erromes-kanta dogula esan dot, Santiagora bidean joian batena, argi-go esateko. Frantzes-kantak, geienak beintzat, beste antz bat dauke. Ez dira Santiagora bidean kantetako egiñak, bide orretan erromesak ikusi eben guztiaren barri emotekoak baiño. Euskerazko len aitatu dogun ori ez; erromes bide artu eta bidean doala, beste lagun batzuekin batera, gero kristau ohea izateko gogo beroaz otoitzean doan kristiñau batena dogu, benetako erromes-kanta. Ona emen zati batzuk:

Jinko Jauna, banuatzu
pelegrinajin;
zuk, othoi, lagunt nezazu
ene bidajin.
Debozione hartu nizun
aspaldi handian;

orai konplitu nahi dizut
zure graziareki batian...
Zure laidatzen nahi nuzu
bizi mundian,
bai eta ere zerbitzuko
egin ahalian.

Ñi hil nizanian
plazer naizun zuk ezarri
zure gloria saintian...
Jende hunak, baguatzu
pelegrinajin,

Jinkuak hala plazer badu
debozionin.
Orthit ukhan gitzazue
nork zien aldin,
orok, othoi, Jinko Huna,
justoki hel gitin.

Badirudi bldeko errietan aurkitzen dituen kristiñauai euren alde otoitz eske dagozela. Baiña otoitzen laguntzaz ganera biderako ogiaren bearrean aurkituko dira. Askotan ain blde luzean Jainkoaren izeneko eskaleena egln bearko dabe. Eskale bertsoen urrengo, ona zelan eskartzen daben emoillen esku zabala:

Esker dereziet hanitx
zien huntarzunaz,
bei eta ene duzlen
berondate hunaz.
Jinkuak zutie phakatturen
bere grazia saintiaz.
Bai eta nik presentian
Pater, Ave Maria, gloriatz...

Esparantzarekila, Jaun,
banuazu aitzina;
justoki helturen nuzu
Saint Jakesera.
Orai zure ohoretan
banuazu erraiten
Pater eta Ave Maria,
juntaturik gloria.

Beren beregi azkenerako itxi dot ahapald bat, 13garrena, Azkuek bere kantutegian jaso eta emon euskuna:

Pharkamentu galtho nago
Jinkuari,
eta gero, jende hunak,
zier orori.
Ofensatu bazutiet
dolu dut segurki:
Jinkua othoi dezagun
pharkatzez bat bederari.

Azkuek bere kantutegian dakarrena onela da:

Barkamendu galdez nago Jinkoari,
eta gero jende onak, zier orori;
egin baduziet hobenik.
dolu dut segurki.
Jinkoak barka dezagula bat bederari.

Agirian dago kanta beraren bi aldaki doguzala errien. Azkuek bere kantutegian kanta bakotxa nori eta non artu eutsan argibide osoak emoten ditula beti. Emen ez deusku esan besterik, Lakharrin (Zuberoan) jaso ebala. Besterik, badakigu ez zituela kantu bakotxaren bertso guztiak argitaratu; beste asko bere artxiboko karpitetan gorde zituela. Artxibo orren jabe diranak argituko al deuskue gai au.

Azkuek beste kanta bat be badau, Santiago bideko erromesak (pelegrinñak), gogoratzen dituen. Ez da erromesak eurak kantetako ez kantaurikoa. Alan nai olan, Santiago bidekoa da, gure errien baten, Santiagoko erromesak etozala-ta, are; bidera urten, arrera egin eta agorako zerbait emoteko deia egitekoea edo, Azkoitin entzun eta jasoa da:

Anton, jo zak tronpeta,
Txomin, nun dek konketa?
Edaririk ezpaldin bada,
ekarrrik beteta, Ja, Ja!!
Peregrinuak datoz Santiagotikan, Ja-ja!!
Iriki zak atea,
ikusteagat!kan, Ja-ja!!

Kantu au, Barojak be badakar bere Vazconia liburu andian, eta andik artuta, Teodoro Martínez jesuitak be ba!, bere El Camino Jacobeo liburuan. Aita onek dakarren Santiago bideko euskerazko kantu bakarra da.

Haritschelhar Jaunak bere artikuluan a!taturiko kanten artean bada bat frantsezen antzera egiña, Santiago bidean ikusitakoen barri emoteko. Frantzesetik euskerara baldar samar itzulia dirudi. Ahapaldi bi baiño eztira. Erromesak Santo Domingoko mirad eta oillarrarena goratzen ditu, eta Burgosko Agustindarren eleizako Kristo kurutzekoa ikusten joaten ziranekoa:

Saint Domingora, nintzarian,
elas! Jinko Jauna,
elizan barna sartu nintzan
othoitze egitera;
han ikusi nin mirakuillu
pelegrier heltia,
oillara entzun kantatzen,
harekin o!llo xuria.
Hantik sarri heldu nintzan Burbusera,
eta berhala jun nintzan
Agustitara,
eliza hartan barne baitzen
kruzifika saintia;
ikusi nian izertzen:
hori gauza segura.

Beste h!rugarren kanta, Haritschelhar berak kopiatu eta emona, Konpostelara pelegri joan eta gero kaputxino sartu zan jauntxo batek egintzat dago, baiña au be frantzes bertso batzuen euskerazko itzulpena baño ez da, baina frantzes testoaren erdia baño ez dau euskerara itzuli.

Orra, bada, Santiago bideko lau bat kanta. Daranatzen egunetatik zerbait aurreratu dogu gai onetan. Azkue euskal-kanten batzailleari esker, Santiago bideko kantu baten doñua be badaukagu gaur, bera Santiago bideko kanta zanik konturatu ez bazan ere.

Santiago bidea atzerritarren bidétzat dago, ez euskaldunen bidetzat. Euskalerritik zear joan arren bideko arlo andi bat, Erromesak, Europa guztitik etorrita, emendik zear joaten ziran Konpostelaraño jarraitzeko. Eta euron artean, eurokaz naste, Iparraldeko euskaldun asko joaten zirana, Joanategi euskal-idazleak idatzi eban lez, multzoka, osteka joan be. Eta euren euskal kantakaz ganera. Zuberotarrak, beintzat, euren aztarnatxoa itxi deuskue; alan zala ikusteko zeozer da. Ez da gauza utsa.